

O‘ZBEKISTONDA BARPO ETILAYOTGAN III RENISSANS JARAYONIDA YOSHLAR ISTE’MOL MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING INNOVATSION, PEDAGOGIK VA DIDAKTIK JIHLARI

Xaydarov Asliddin Nizamitdinovich

O‘zbekiston-Finlyandiya pedagogika instituti dotsenti

Annotatsiya

Ushbu maqolada yoshlarda iste’mol madaniyati shakllanishida ta’lim va tarbiyaning ahamiyati, madaniyati yuksak darajada shakllangan iste’molchi shaxsini kamol toptirish, xususiyatlarga qarab yoshlar iste’mol madaniyati, ularning xulq-atvoridagi o‘zgarishni aniqlash va ta’limni qanday tashkil qilishni belgilab olish mumkinligi hamda jamiyat iqtisodiy va ma’naviy hayotining yuksalishida muhim rol o‘ynashligi yoritilib o‘tilgan. Bundan tashqari ishlab chiqarish saloxiyatining ortishi, yosh iste’molchilarda hayotga ijodiy munosabatni shakllantirish shuningdek, respublikamizda iste’molchilar huquqlarining o‘sishi va iste’mol madaniyatining jamiyat va shaxs hayotidagi o‘rni ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: iste’mol madaniyati, yoshlar, ta’lim va tarbiya, bilim, yuksaltirish, sifatli o‘zgarish, iste’molchilar huquqlari, tanlov, iqtisodiy munosabat, yosh xususiyat.

Annotation

This article highlights the importance of education and upbringing in the formation of consumer culture in young people, the maturation of a consumer personality with a highly formed culture, the culture of consumption of young people by characteristics, the identification of changes in their behavior and how to determine the organization of education, and plays an important role in the rise. In addition, the increase in productivity, the formation of a creative attitude to life in young consumers, as well as the growth of consumer rights in our republic and the role of consumer culture in the life of society and the individual are indicated.

Keywords: iste’mol madaniyati, yoshlar, ta’lim va tarbiya, bilim, yuksaltirish, sifatli o‘zgarish, iste’molchilar huquqlari, tanlov, iqtisodiy munosabat, yosh xususiyat.

Bugungi fan-texnika inqilobining o‘zgaruvchan ta’siri natijasida ijtimoiy hayotda sodir bo‘layotgan o‘zaro munosabatlar oqibatida iqtisodiy, madaniy va ta’lim-tarbiya sohasida tub sifatli o‘zgarishlar sodir bo‘lmoqda. Iste’mol tovar va xizmatlarning o‘rinsiz sarflanishi esa jamiyatda boshqa ijtimoiy muammolar yuzaga kelishiga sabab bo‘lmoqda. Shu sababdan ortiqcha iste’molni (isrofgarchilikni) oldini olish uchun aholi va yoshlar o‘rtasida iste’mol madaniyatini shakllantirish zaruratga aylandi. Mamlakatimizda iqtisodiy taraqqiyotning eng muhim istiqbollari va ustuvor yo‘nalishlari belgilanar ekan, ishlab chiqarish va ichki ehtiyojning o‘sishiga alohida e’tibor qaratilganligini kuzatish mumkin. Shu ma’noda bugungi kunda mamlakatimiz aholisini, xususan, yoshlarning iste’mol madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Iste’mol madaniyati – kishilarning iste’mol bo‘yicha bilimlari, amaliy faoliyati, ma’naviy va huquqiy etukligi hamda ularning yaxlit ongli tarzda ro‘yobga chiqishiga qaratilgan maqsadli faoliyatidir. “Qaysi bir jamiyatda

yomon fe'li odamlar ko'p bo'lsa, o'sha jamiyat bora-bora inqirozga yuz tutadi"⁵². Shu bois kishilik jamiyatida shaxs iste'mol madaniyatining shakllanishi hamda rivojlanishi nihoyatda murakkab va ziddiyatli jarayon bo'lib, uning taraqqiyoti juda ko'p omillarga bog'liqdir.

Mamlakatimizda aholi, ayniqsa, yoshlar huquqlarini himoya qilish davlat siyosatining ustivor yo'nalishlaridan biri bo'lib bormoqda. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev ta'kidlaganlaridek: "Biz jamiyatimizda shunday huquqiy madaniyatni shakllantirishimiz kerakki, unga muvofiq Konstitutsiya va qonunlarga amal qilish, boshqalarning huquq va erkinliklari, sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish majburiyat emas, balki kundalik qoida va odatga aylanishi shart"⁵³. Har bir islohotlarning samarali natijalar berishi va kelajakdagi istiqboli yoshlarning faolligiga, ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda jo'shqin ishtirokiga bog'liq.

"Inson, bir tomondan, ishchi kuchi, ishlab chiqaruvchi, mehnatga layoqati bor shaxs, ikkinchi tomondan, iste'molchi, insoniy ehtiyojlar sohibi. Shuning uchun ham insonning mehnat qilish qobiliyati bilan birga iste'mol qilish qobiliyati – ehtiyojlarini ham tarbiyalab borish kerak"⁵⁴. Ma'naviy, ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yilishi, shubhasiz, yoshlarda iste'molchi madaniyatini qay darajada shakllantirilganligiga bog'liqdir. Bundan ko'zlangan maqsad yoshlar ongida iste'molchilik madaniyati to'la shakllangan iste'molchini yaratishdan iborat. Ushbu ta'lim, albatta, davlat iste'mol siyosati doirasida tashkil etilgan bo'lmog'i, unda o'qitish va ta'lim birligi bo'lishi kerak.

Bugungi kunda ko'pgina mamlakatlar olimlari tomonidan iste'molchilar ta'limining muhimligi e'tirof etilgan. Har bir mamlakatda tashkil etilgan yosh iste'molchilarga ta'lim berish quyidagi maqsadlar ko'zlangan bo'lishi lozim:

1) iste'molchilarning o'z haq huquqlarini bilishi va ularni himoya qilishga doir bilimni o'zlashtirganligiga hamda iste'mol madaniyati shakllangan shaxsning axloqiy, estetik va ekologik bilimga ega ekanligiga e'tibor berish;

2) yosh iste'molchilarning murakkabroq masalalar yuzasidan qarorlar qabul qilishlarining oddiy harakatlari dasturlarini ishlab chiqish va o'rgatish;

3) yosh iste'molchilarda hayotga ijodiy munosabatni shakllantirish va rivojlantirish, shuningdek, iste'molchilarning muammolarini hal qilishga o'rgatish.

"Jamiyat ko'proq bilimlarga tayanadi, shuning uchun oliy ma'lumot va ilmiy tadqiqotlar hozirgi davrda inson, jamiyat va millatlarning madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik jihatdan turg'un rivojlanishida eng muhim komponent sifatida ifodalanadi"⁵⁵. Yoshlarning kerakli darajasda olgan foydali amaliy bilimlari, zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalari kelajakda ularni iste'molchi sifatida o'zlarini himoya

⁵²G'azzoliy Abu Homid. "Mukoshafatul-qulub". –T.: "Adolat", 2002. –B. 128.

⁵³Мирзиёев Ш.М. Билимли авлод – буюк келажакнинг, тадбиркор халқ – фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётнинг кафолатидир. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 26 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. // "Халқ сўзи", 2018 йил 8 декабрь. № 253 (7211).

⁵⁴Ахунов М.А. Инсон омили – ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг етакчи кучи ва бош мақсади.// Илмий хабарнома, АДУ, №1 2016. – Б. 53.

⁵⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги «2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида» фармони www.lex.uz

qilishga va farovon hayotga erishishga xizmat qiladi.

Ko'pchilik olimlar tomonidan yosh iste'molchilarni o'qitish (ta'lim berish)ning turli prinsiplar ko'rsatiladi. Bizning fikrimizcha, yosh iste'molchilarni o'qitishning asosiy prinsiplari quyidagilar: 1) iste'molchilarni yosh xususiyatlarini hisobga olish; 2) har bir oilaning milliy xususiyatlarini hisobga olgan holda yosh iste'molchilarni tarbiyalash jarayoniga jalb etish; 3) iste'molchilarni o'qitishning ta'lim va maktabdan tashqari shakllarini tashkil etish; 4) yosh iste'molchilarni o'qitishning turli usullari, metodlari va vositalaridan foydalanish.

“Iste'mol” fenomeni “zarur, foydali” tushunchalariga yaqin, ya'ni iste'molchi ob'ektida ma'lum, amalda mavjud bo'lgan foydali fazilatlar mavjudligini anglatadi⁵⁶. Iste'mol madaniyatini shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi ta'lim – yoshlarni iste'mol jarayonining sifatli o'zgarishini ta'minlaydi. Bunda, nimani tanlaydi, tanlovga qanday omillar ta'sir qiladi va ta'lim natijasida iste'mol jarayoni qay darajada o'zgardi kabi savollarga javob topish orqali aniqlash mumkin.

Xulosa sifatida aytish mumkinki yoshlarga iste'mol madaniyati asoslarini o'rgatishda ob'ektlararo aloqalar didaktik prinsip sifatida va turli xil fanlarni o'qitish uchun maqsad, vazifalar va texnologiyalarni qamrab oladigan shart sifatida qaralsa kutilgan natijaga erishish imkoniyati tezlashadi. Yoshlar qobiliyatining erkin namoyon bo'lishi uchun shakllanayotgan yangicha ijtimoiy-iqtisodiy tafakkur, falsafiy dunyoqarash va huquqiy ong iste'mol madaniyatining jamiyat va shaxs hayotidagi o'rnini yangicha tushunishga keng imkon beradi. Bundan tashqari ta'lim jarayonida iste'molchilarning xulq-atvori va madaniyatidagi o'zgarishlarni tahlil qilib borish va ta'limni murakkablik darajasini aholi yosh xususiyatlariga mos ravishda oshirib borish muhimdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Мирзиёев Ш.М. Билимли авлод – буюк келажакнинг, тадбиркор халқ – фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётнинг кафолатидир. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 26 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. // “Халқ сўзи”, 2018 йил 8 декабрь. № 253 (7211).

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги «2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновация ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида» фармони. //www.lex.uz

3. G'azzoliy Abu Homid. “Mukoshafatul-qulub”.–Т.: “Adolat”, 2002. –В. 128.

4. Ахунов М.А. Инсон омили – ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг етакчи кучи ва бош мақсади.// Илмий хабарнома, АДУ, №1 2016. – Б. 53.

5. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: Пер. с нем. - М.: Прогресс, 1973.

6. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. 6-жилд. –Т.: “Давлат илмий нашриёти”, 2003.

⁵⁶ Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: Пер. с нем. - М.: Прогресс, 1973. – С. 4- 855.

7. Рўзимуродов, Сирож. "ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИДА ЁШЛАРНИ СОҒЛОМ ҚИЛИБ ТАРБИЯЛАШДА МАҲАЛЛА ВА ОИЛАНИНГ ТУТГАН ЎРНИ." *Journal of Social Sciences* 1.02 (2022): 55-59.

8. Азизкулов, А. А., and С. М. Рузимуродов. "Газали о значении ума в человеческой деятельности." *Paradigmata poznani* 2 (2014): 43-46.

9. Jurayev, Luqmon Narzullaevich. "PHILOSOPHICAL FUNDAMENTALS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT PROCESSES IN MODERN UZBEKISTAN SOCIETY." *Theoretical & Applied Science* 11 (2019): 445-448.

10. Narzilloyevich, Jurayev Luqmon. "THE EVOLUTION OF ECONOMIC CULTURE AS A SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATION." *НОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И СИСТЕМЫ В РЕШЕНИИ ЗАДАЧ* (2021): 34.

11. Яхшиликков, Ж. Й., and Н. Е. Муҳаммадиев. "Миллий ғоя–тараққиёт стратегияси." *Т.:«Фан* (2017).

12. Hamida, Abdumajidova, and Yaxshilikov Juraboy. "COOPERATION IN CENTRAL ASIA AS A PRIORITY DIRECTION OF FOREIGN POLICY OF UZBEKISTAN." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 9.12 (2021): 175-178.

13. Sadriyevna, Azizova Laylo, and Xoliqulov Muhammad Qaxor o‘g‘li. "KOMIL INSON FALSAFIY GENEZISIDA ABU ALI IBN SINO QARASHLARI TAHLILI." *BARCHA SOHALAR BO‘YICHA* (2023): 32.